

УДК 378.015.31–054.62:316.472.4

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ
ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

Кушнір І.М., канд. пед. наук (Харків)

У статті подано модель формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови, описано її структуру та компоненти, необхідні для підвищення ефективності навчального процесу.

Ключові слова: лінгводидактична модель, соціокультурна компетентність, процес навчання російської мови, іноземні студенти.

Кушнір И.Н. Лингводидактическая модель формирования социокультурной компетентности иностранных студентов. В статье представлена модель формирования социокультурной компетентности иностранных студентов в процессе обучения русскому языку, описана её структура и компоненты, необходимые для повышения эффективности учебного процесса.

Ключевые слова: лингводидактическая модель, социокультурная компетентность, процесс обучения русскому языку, иностранные студенты.

Kushnir I.M. Linguodidactic model of formation of foreign students' socio-cultural competence. The article presents a model of formation of foreign students' socio-cultural competence in learning the Russian language, describes its structure and components needed to improve the learning process.

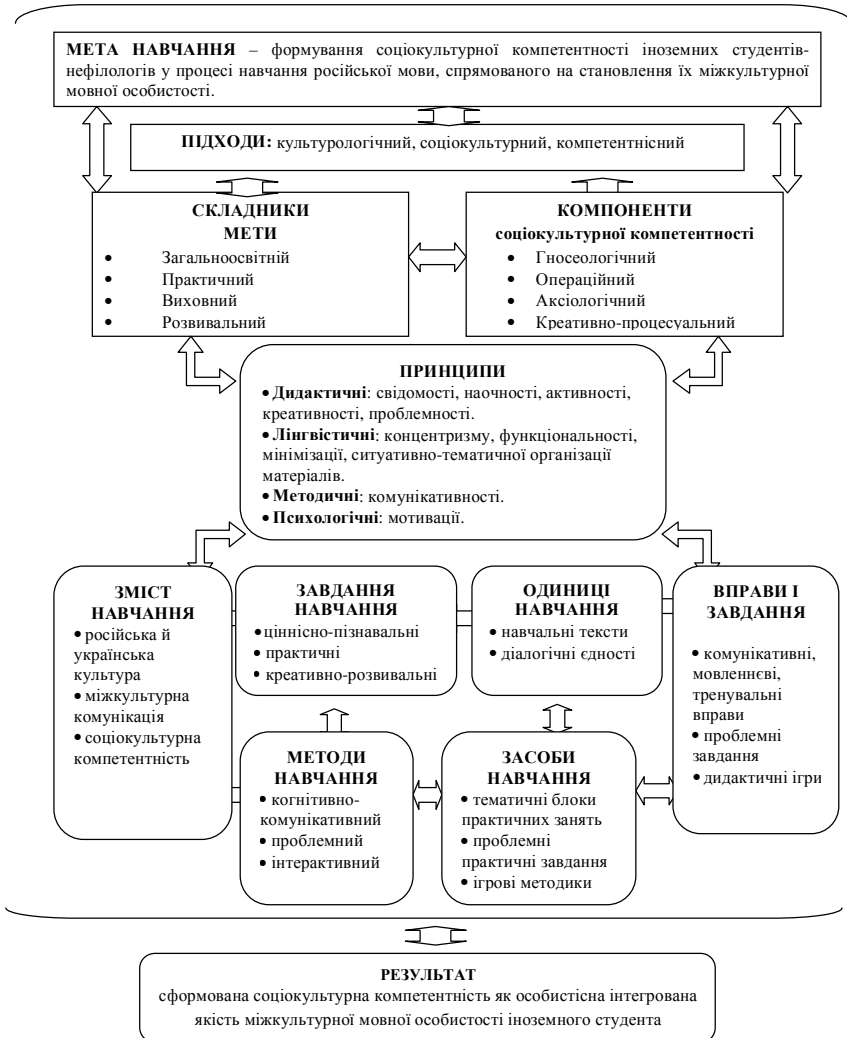
Key words: linguodidactic model, socio-cultural competence, Russian, foreign students.

Сучасна концепція мовної освіти пропонує вивчення мови як відображення соціокультурної реальності, як феномену культури [3]. У цьому зв'язку супровідною метою навчання російської мови іноземних студентів у вищих навчальних закладах України виявляється формування їхньої соціокультурної компетентності. Нами було проведено констатувальний експеримент, під час якого було встановлено протиріччя між гострою необхідністю формування соціокультурної компетентності іноземних студентів і відсутністю спеціальної методики для реалізації цієї мети на практичних заняттях з російської мови [4]. Вирішенню цієї проблеми допомогло б створення ефективної лінгводидактичної моделі навчального процесу. Отже, **мета** статті полягає в описі лінгводидактичної моделі формування соціокультурної компетентності іноземних студентів.

Враховуючи класичні й сучасні наукові погляди на процес педагогічного моделювання та створення методичних моделей (В.В. Гузеєв, О.В. Клименюк, О.М. Пехота, Г.К. Селевко, Л.М. Фрідман), під *методичною моделлю* ми будемо розуміти спрощений зразок об'єкта педагогічної практики, що зберігає лише його найсуттєвіші риси. Методична модель має відповідати таким вимогам: об'єктивно окреслювати педагогічний процес; мати здатність замінити його в певній мірі [6]. У нашому випадку об'єктом педагогічної практики є процес формування соціокультурної компетентності іноземних студентів, а загальна мета створеної моделі передбачає формування гносеологічного, аксіологічного, операційного та креативно-процесуального компонентів соціокультурної компетентності іноземних студентів як аспектів становлення їх міжкультурної мовної особистості на основному етапі навчання російської мови (див. схему 1).

Схема 1

Модель формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови

На схемі представлено структурно-змістовні елементи моделі формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови. Всі елементи в комплексі спрямовані на формування гносеологічного, аксіологічного, операційного та креативно-процесуального компонентів соціокультурної компетентності як інтегрованого якісного утворення міжкультурної мовної особистості іноземного студента.

Як показано у схемі, загальна мета формування соціокультурної компетентності має чотири складники: загальноосвітній, практичний, виховний та розвивальний.

Сутність **загальноосвітнього складника** полягає у використанні російської мови як іноземної для підвищення загальної культури іноземних студентів, розширення їхнього світогляду шляхом формування міжкультурної мовної особистості. Для цього необхідно здійснювати формування гносеологічного компонента соціокультурної компетентності іноземних студентів, що стає можливим в умовах надання їм необхідних знань про соціокультурні норми життєдіяльності, загальнолюдські та російські й українські національні цінності, традиції, спосіб повсякденного життя, зразки комунікативної поведінки тощо.

Практичний складник має спрямовувати на формування вмінь та навичок спілкування в соціокультурній сфері, що забезпечує та стимулює процес пізнання особливостей російської та української культури через вивчення російської мови, допомагаючи іноземним студентам навчатись та жити на території України. Це забезпечується формуванням операційного компонента соціокультурної компетентності.

Виховний складник спрямований на культивування серед іноземних студентів загальнолюдських цінностей і гуманних толерантних відносин у контексті діалогу культур, міжкультурної взаємодії, а також толерантного ставлення до російського й українського народів і до російської мови, національної системи моральних цінностей та оцінно-емоційного ставлення до світу. Цей аспект може реалізуватись завдяки формуванню аксіологічного компонента соціокультурної компетентності у цілеспрямованій виховній роботі з іноземними студентами в умовах університету (створення відповідних комунікативних ситуацій під час занять з розмовної практики; організація виховних заходів країнознавчого змісту, націлених

на співпрацю та міжкультурну комунікацію з урахуванням інтересів та можливостей іноземних студентів). На цьому рівні відбувається становлення аксіологічного компонента соціокультурної компетентності іноземних студентів.

Розвивальний складник реалізується шляхом сприяння отриманню іноземними студентами досвіду міжкультурної комунікації, розвитку відповідних поведінкових реакцій в умовах міжкультурного спілкування з урахуванням сформованої ціннісної системи особистих переконань міжкультурної мовної особистості, а також шляхом розвитку їхніх творчих та навчально-пошукових здібностей. На цьому рівні відбувається формування креативно-процесуального компонента соціокультурної компетентності.

Загальна мета моделювання процесу формування соціокультурної компетентності іноземних студентів, яку було виокремлено вище, має максимально конкретизуватись у відповідних завданнях: ціннісно-пізнавальних, практичних, креативно-розвивальних.

Зміст навчання російської мови, спрямованого на формування соціокультурної компетентності іноземних студентів, містить три підсистеми: об'єкт навчання – українська/російська іншомовна культура (за визначенням поняття Ю.І. Пассовим); об'єкт засвоєння – міжкультурна комунікація (з урахуванням особливостей національної комунікативної поведінки); результат навчання – соціокультурна компетентність (інтегрована чотирирохкомпонентна якість міжкультурної мовної особистості).

Описані мета, завдання та зміст моделі формування соціокультурної компетентності іноземних студентів потребують вибору відповідних принципів (свідомості, наочності, активності, креативності, проблемності; концентризму, функціональності, мінімізації, ситуативно-тематичної організації матеріалів; комунікативності; мотивації) і методів навчання (когнітивно-комунікативного, проблемного, ігрового), що зумовили вибір методичних одиниць – навчальних текстів і діалогічних єдностей.

Практичний інтерес має добір методичних одиниць.

Услід за І.Л. Бім, В.Г. Костомаровим, О.Д. Митрофановою ми розглядаємо текст як “одиницю іншомовного матеріалу” [2: 4]. Текст має найбільший потенціал для навчання іноземної культури засобами іноземної мови, оскільки текст має властивості “цілісної семіотичної

форми психічної мовленнєво-розумової людської діяльності, яка є концептуально і структурно організованою, діалогічно вбудованою в інтеріорізоване буття в якості семіотичного універсуму етносу або цивілізації, та виконує роль прагматично спрямованого посередника комунікації” [8: 32]. Доцільним вважається використовувати *навчальний текст*, насичений лінгвокультурологічною інформацією, створений на основі автентичних художніх і публіцистичних текстів. Під час укладання навчальних текстів необхідно використовувати такі шляхи лінгвокраїнознавчої адаптації, виокремлені Т.М. Чернявською: 1) означення головної країнознавчої теми та можливих периферійних тем; 2) аналіз безеквівалентної та фонові лексики; 3) видалення з тексту фрагментів, що не мають лінгвокраїнознавчого значення; 4) насиченість тексту додатковими фактами, котрі сприяли б глибшому розкриттю відповідної теми; 5) роз’яснення нових країнознавчо цінних слів та словосполучень безпосередньо в тексті або в системі коментарів.

У якості другої ефективної одиниці формування соціокультурної компетентності було обрано *діалогічні єдності* – поєднання реплік, що характеризуються структурною, семантичною й інтонаційною завершеністю та відповідають основним комунікативним інтенціям іноземних студентів [1: 87]. Для основного етапу навчання раціонально використовувати багатокомпонентні єдності, що несуть інформацію про російську й українську культуру та особливості національної комунікативної поведінки.

Реалізація обраних методів та активне оперування описаними одиницями навчання передбачає використання засобів, адекватних поставленій меті та завданням, серед них: упровадження у процес навчання тематичних блоків практичних занять, система вправ і завдань для розвитку діалогічного мовлення, проблемні практичні заняття, дидактичні ігри.

Тематика практичних занять співвідноситься з навчальними текстами. Найефективнішим засобом виокремлення та засвоєння іншомовної соціокультурної інформації з навчальних текстів визнано такі методичні прийоми, як *комунікативні, мовленнєві та тренувальні вправи*.

Розробивши технологію розвитку міжкультурного читання, І.А. Гініатулін виокремив види *комунікативних вправ*,

застосування яких, на нашу думку, підвищує ефективність формування соціокультурної компетентності: 1) вправи для розуміння лексичних та граматичних одиниць з національно-культурною специфікою; 2) вправи в міжкультурному читанні-спостереженні; 3) вправи для міжкультурного порівняння; 4) вправи для застосування нового міжкультурного знання [5]. Система **мовленнєвих вправ і завдань** (Ю.І. Пассов) сприяє розвитку діалогічного мовлення з використанням діалогічних єдностей. В основі такого засобу навчання покладено індуктивний спосіб, який передбачає спочатку оволодіння елементами діалогу, а потім формування навичок та вмінь самостійного складання діалогічних єдностей на основі навчально-мовленнєвих ситуацій. Формування навичок і вмінь за допомогою такого способу відбувається в процесі спілкування, зумовленого навчально-мовленнєвою ситуацією, та включає: 1) представлення зразка для імітації, наслідування; 2) навчання планування мовленнєвих дій шляхом створення мотивів, завдань та ймовірних результатів дії; 3) “научіння” розгортання змісту відповідно до комунікативної мети; 4) комбінування реплік на функціональних зв'язках [7]. Під час навчання діалогічного мовлення мають виконуватись **тренувальні вправи**, спрямовані на перенесення здобутих вмінь і навичок у нові комунікативні ситуації.

З метою удосконалення вмінь і навичок міжкультурного спілкування, розвитку дослідних та креативних здібностей іноземних студентів має відбуватись перехід до навчання спілкування в групі, що є характерним для основного етапу навчання російської мови як іноземної. Вихід на зазначений рівень навчання дозволяє активно використовувати на практичних заняттях алгоритми проблемних та ігрових методик.

Підсумовуючи наші міркування, подані вище, зазначимо, що для досягнення загальної мети моделювання процесу формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у навчанні російської мови доцільно використовувати принципи комунікативно-когнітивного, проблемного та ігрового методів, реалізація яких передбачає застосування прийомів читання текстів, комунікативних, мовленнєвих і тренувальних вправ, алгоритмів проведення проблемних та ігрових занять.

Для перевірки ефективності описаної моделі було проведено формувальний експеримент, матеріали якого буде представлено у наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А.Н. Структура диалогического текста: лексические показатели минимальных диалогов / А.Н. Баранов, Г.Е. Крейдлин // Вопросы языкознания. – 1992. – № 3. – С. 84–93.
2. Бим И.Л. Что мешает повышению результативности обучения иностранным языкам? / И.Л. Бим // Иностр. яз. в школе. – 2007. – № 4. – С. 2–6.
3. Державний стандарт вищої освіти [Електронний ресурс] // Закон України “Про вищу освіту”. № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_03.html – В надзаг.: Освітній портал, e-mail: www.osvita.org.ua
4. Кушнір І.М. Формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови : дис. ... канд. пед. наук. / І.М. Кушнір. – Херсон, 2012. – 220 с.
5. Методика міжкультурного образования средствами русского языка как иностранного / [А.Л. Бердичевский, И.А. Гиниатуллин, И.П. Лысакова, Е.И. Пассов]; под. ред. проф. А.Л. Бердичевского. – М. : Рус. яз. Курсы, 2011. – 184 с.
6. Остапенко О. Місце моделювання як методу навчання в педагогічному проектуванні (на матеріалі лінгвометодики вищої школи) [Електронний ресурс] / О. Остапенко // Українська мова і література в школі. Науково-методичний журнал. Електронна версія. – № 6. – 2004. // www.ukr-in-school.edu-ua.net – В надзаг.: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання, e-mail: ukr-in-school.edu-ua.net
7. Пассов Е.И. Терминосистема методики, или Как мы говорим и пишем / Е.И. Пассов. – Спб. : Златоуст, 2009. – 124 с.
8. Петров М.К. Язык, знак, культура / М.К. Петров. – М. : Наука. глав. ред. восточной л-ры, 1991. – 328 с.